

ideális jó? Ideális jó minden, a mi az embert természetes uton képezi, emeli, nemesíti, őt magát szellemi létében az eszményhez közelebb viszi, az emberi természet eszméjét rajta megvalósítja. Legfőbb ideális jó a társas életben a *vallás*, melynek alapja az istenhit; ilyen ideális jó a *munka*, a mely tisztesség, áldás az emberre, valamint az emberiségre; a munkát nem mint subjectiv bajt kell fölfogni, hanem mint az egész, az emberiség szolgálatában való működést; akkor a munka örömmé, élvezetté válik s a létet jelentősebbé teszi. Az erkölcsi életre legfőbb eszményi jó a család; ilyen továbbá az aesthetikai műveltség — s itt ismét utal a zenére.

Ime ezek nagyon rövid kivonatban Frohschammer pädagogiai nézetei. Lehetne reájok bizonyára kritikai megjegyzéseket tenni, lehetne alapos kifogásokat egynémelyik tétele ellen fölhozni; elég legyen e tekintetben az újabb lélektanból kiküszöbölt lelki tehetségtan újabb fölvételére, a nevelés czéljául a boldogság kitűzésére utalom, — de én ezúttal nem bírálni, hanem csak ismertetni akartam s fölhiyni a magyar pädagogusok figyelmét e mély tudományú, ideális szárnyalású gondolkodó közelebbi megismerésére, mélyebb tanulmányozására, mert véleményem szerint is alig van az újabbkori philosophusok közt, ki oly közel állana a pädagogiához, a tanítói világ eszméihez, törekvéseihez, ki annyira alkalmas volna lelkők röpüléséhez szárnyakat kölcsönözni.

(Sárospatak.)

RÁCZ LAJOS.

GAZDASÁGI SZAKOKTATÁS A NÉPOKTATÁSI INTÉZETEK BEN.*

Hazánk közigazdasági előhaladásának egyik legsarkalatosabb feltevése a mezőgazdasági termelés intenzitásának emelése. — A termelési eljárások javítása, a természeti erőknél, a munkának és tőkének a termelésben való előnyösebb felhasználása, jobb értékesítési módoknak és eljárásoknak alkalmazása fogják az államban a legtekintélyesebb adóalapot, a földbirtokot, értékesebbé tenni, a lakosság egy nagy százalékánál a jóllétet és megelégedést megteremtteni és a most felszínen levő socialis kérdések egy részének megoldását lehetővé tenni.

A természettudományoknak nagy arányú előhaladásával karöltve jár a gazdasági termelési eljárások okszerű tökéletesbítése, a fellendült

* Felolvastatott a Magyar Pädagogiai Társaság 1897 nov. hó 20-án tartott ülésén.

gépipar lehetővé teszi a termelési költségek leszállítását, a vagyonosodás által forgalomba került tőkék mennyisége megkönnyíti a gazdaságban az amelioratók létesítését, és a kereskedelmi kedvező conjunkturák felhasználása módot nyújt a termények kedvezőbb értékesítésére. Haladás van minden téren.

A gazdasági termelésben való előrehaladás azonban feltételezi, hogy a termelő mindazon természettudományi, technikai és kereskedelmi ismeretek alkalmazását ismerje, melyek az általa üzött termelési ágra vonatkoznak, azaz a kellő szakismeretek birtokában legyen.

Hogy ez bekövetkezzék, a gazdasági szakismereteknek mennél szélesebb körben való terjesztése vált szükségessé. Ez ismeretterjesztés kormányainknak mindég kiváló gondját képezte. Állítanak és állítottak fel szakiskolákat, melyek azonban, miután egyrészt inkább a közép- és nagybirtokosokat, vagy ezek részére gazdatisztekét és munkavezetőket képeznek; másrészt pedig berendezésük és fentartásuk annyi költséget kíván, hogy csak korlátozott számban állíthatók fel, nem felelnek meg annak, hogy a kis és törpe birtokosok, a tulajdonképeni földművesek szükségleteit kielégítsék és ha erre közülök egy-egy alkalmas volna is, csekély számuknál fogva nem képesek az ország összes földműveléssel foglalkozó lakosait a gazdasági szakismeretekkel ellátni.

E hiányokon segítettő, földművelési kormányunk téli tanfolyamokat és vándortanításokat rendezett, mely intézmények közül az első talán jár némi eredménnyel, az utóbbi azonban, mert tisztán elméleti oktatásból állt és így a földművesek követendő példákat nem láttak és a hallottak igaz voltáról nem tudtak meggyőződést szerezni, nem hiszem, hogy sokat lendített volna az ügyön. A tettek nélküli szavak, ha azokat a földműves esetleg megértette is, a paraszt conservativismusát, az újításokkal szemben való bizalmatlanságát nem tudják megingatni és innen magyarázható meg egy ily vándortanítás után felhangzott közbekiáltás, hogy «beszélni fekve is lehet», melynek hasonlókat, azt hiszem, nem egy hejyen hallhattak a vándortanítók.

Közoktatási kormányunk már a hajlékonyabb fiatal nemzedéket akarja az okszerű gazdálkodás elveivel megismertetni, midőn részben már a mindennapi népiskolában, részben az ismétlő iskolában a gazdaságtan tanítását kötelezővé teszi. Sőt tovább megyen, gazdasági irányú felső népiskolákat állít fel, majd a polgári iskolák felső osztályaiban is tanítják a gazdaságtant, és a tanítóképző intézetek tantervében is jut hely a gazdasági szakoktatásnak.

Már az 1868-ik évi népoktatási törvényben is látjuk e törekvéseket, midőn az összes népoktatási intézetekben a gazdasági szakoktatás a tantervekbe felvétellett. De az akkori törvényalkotók intenciói nem valósultak meg. A néptanítók, kellő szakképzettség hiányában és a gyakorlati okmu-

tatások legegyszerűbb helyét, a községi faiskolát is nélkülözvén, a mindennapos iskolában legfeljebb a beszéd- és értelemgyakorlatok, vagy kisebb olvasmányok keretében foglalkoztak a gazdasági ismeretek tárgyalásával.

A falusi nép nem látva az ismétlő iskoláknak semminemű gyakorlati hasznát és nem kényszerítve semmi által sem, nem járátja gyermekeit az ismétlő iskolákba. Az intézmény csak névleg áll fenn, testet csak kevés helyen ölt.

A gazdasági irányú felső népiskolák részint a gyér látogatottság következtében, részint más körülmények folytán lassankint átalakulnak polgári iskolákká és kettő-három marad meg napjainkig, hogy ezek is minden más pályára készülő gyermekeket tanítsanak, csak földmivéseket ne.

A polgári iskolák részint megszűnnek hat osztályúak lenni, részint lemondanak a szakképzésről, bármily irányban történt legyen is az, és inkább arra törekednek, hogy a polgárelem részére általános képzést nyújtó intézetek legyenek. Tudtommal két polgári iskolában van ez idő szerint a kertészeti szakoktatás a tantervbe felvéve.

A tanítóképzőkben az 1868-iki törvény életbeléptetése óta tanítják a gazdaságtant, de kevés eredménnyel. Nem volt, csak elvétve egy-egy tanítóképzőnél, kert, vagy gazdaság, melyet az oktatás érdekeinek megfelelően rendeztek volna be, vagy használtak volna fel. A gazdaságtant csak mellékes tárgynak tekintették, melynek gyakorlati részét egy qualificatio nélkül való kertész tanította, ha egyáltalában tanítottak valamit; az elméleti rész tanítását pedig rendszeren a legfiatalabb tanárra bízták, ki azután a kellő ismeretek felett sem rendelkezvén, tanította e tárgyat kedvetlenül, míg csak alkalmá nyílt magát e kellemetlen teher-től megszabadítani.

Már a nyolczvanas évek vége felé az intéző körök látják a helyzet visszasságait, érzik a bajok orvoslásának szükségességét és egy miniszteri biztos fog a dolog rendezéséhez, A miniszteri biztos jelentései alapján utasítatnak egyes tanítóképzők kertjüknek miként való berendezésére. Budapesten gazdasági szaktanért alkalmaznak; Kolozsvárt, Kassán a gazdasági tanintézetek tanárai mint óraadók tanítják a gazdaságtant. Két-három tanítóképzőnél a gazdaságtant tanító tanárok komolyan foglalkoznak a tárggyal, törekednek ezt érvényre juttatni, ismereteik gazdagítása végett szaktanfolyamokon vesznek részt és érnek is el némely eredményt, a mennyit a tanítóképző intézetek szervezete általában és a rendelkezésükre álló eszközök megengednek. Sok tanítót képeznek, ki ha mindjárt nem mint kész gazda lép is ki az iskolából az életbe, legalább a kertészeti és méhészeti foglalkozásokhoz való hajlamot visz ki.

Majd megindulnak a gyümölcsstermelés elterjesztését célzó moz-

galmak, majd az 1894. XII-ik törvényczikk előmunkálatai. A tanítót szemelik ki a községi faiskola kezelőjéül, ő vele akarják a népet a gyümölcsészetre taníttatni, ő általa a népben e foglalkozás iránt való szeretetet felkölteni. Jutalmakat tűznek ki a faiskolakezelő tanítók számára, gyümölcsészeti póttanfolyamokat rendeznek, hogy a tanítók a gyümölcsészetszítéshez kedvet kapjanak és abban tökéletesen jártasak legyenek.

Az 1894. XII. törvényczikk, de különösen az annak végrehajtására vonatkozó rendeletek nagy mértékben foglalkoznak a gazdasági szakismereteknek a mindennapi népiskola és az ismétlő iskola útján való terjesztésével. A törvény kötelezővé teszi minden községben a községi faiskola berendezését, melynek kezelője első sorban a néptanító, másodsorban más szakértő egyén, ki azonban rendszerint az iskolás gyermekeket a gyümölcsfaterjesztésre is köteles tanítani.

A törvény szövege, de a dolog természete is a népiskolai tanítókat jelöli meg első sorban, mint olyanokat, kik a gazdasági szakismeretek terjesztésére hivatvák. A tanító az iskolában tanításával a gyermekeket, a faiskolában és gazdaságában tetteivel a népet kell, hogy az okszerű gazdálkodásra, a gyümölcsfaterjesztésre, konyhakertészetre és méhészetre oktassa.

Hogy azonban ennek megfelelhessen, kell, hogy maga is necsak tanítani tudjon, hanem a szükséges gazdasági ismeretekben elméletileg és gyakorlatilag is teljesen jártas legyen.

Ily tanítók képzése vált tehát szükségessé. A tanítóképzőkben nyújtott gazdasági szakoktatás e feladatok teljesítésére nem képesítette a tanítókat. Kellott tehát módokról gondoskodni, hogy részint a mezei- és kertgazdaság terén már tapasztalatokat szerzett tanítókat, részint a tanítóképzőt végzett fiatal tanítókat a gazdasági szakismeretek terjesztésére képesekké tegyék. A földművelésügyi miniszter a múlt évben mezőgazdasági, gyümölcsészeti és szőlőművelési tanfolyamokat rendezett, melyekre alkalmazásban levő tanítók államsegéllyel vétettek fel és a megfelelő gazdasági üzletágban kiképeztettek. Ezen kívül az ország több gazdasági szakiskolájában egy-egy képző-végzett tanítót alkalmaz ösztöndíjjal, részint egyes elemi tárgyak tanítása céljából, de különösen azért, hogy az ösztöndíjas fiatal tanító a tanítóképzőben szerzett gazdasági szakismereteit kibővítsé és így a gazdasági ismétlő iskolákban, szaktanítóul alkalmazható legyen.

Hogy ezen intézkedések közül a póttanfolyamok rendezése mennyi eredménnyel járt, azt a jövő fogja megmutatni, midőn az ezen póttanfolyamokon képzett tanítók az ismétlő iskolákban a gazdasági szakoktatás eredményeiről számot adnak. Valószínű azonban, hogy a siker nem marad el, mert a tanfolyamokra, mint már említém, a gazdasággal éveken át foglalkozott tanítók hivattak be első sorban. A gazdasági szak-

iskolákban való rendszeres két évi tovább képzése a tanítóknak azonban, szerény nézetem szerint, feltétlenül sikerrel fog járni.

A kormány gondoskodása azonban, a tanítók gazdasági szakképzését illetőleg, nemcsak ebben nyilvánult, hanem a tanítóképzői gazdasági szakoktatás intenzitásának emelésére is történtek intézkedések, melyek azonban még eddig, nézetem szerint, nem mondhatók teljesen célravezetőeknek.

A tanítóképzői gazdasági szakoktatás eredménytelenségének okai, mint már említém, részint a tanítóképzők szervezetében, részint a megfelelő eszközök hiányában voltak.

Nem volt első sorban még eddig határozottan körülírva a tanítóképzői gazdasági szakoktatás célja. Az eddig kiadott tanítóképzői tantervek ugyan felsorolják nagy vonásokban az elméletileg tanítandó tananyagot és kijelölik az ezen célra felhasználható órák számát, de sem a gyakorlatok anyagát, sem az ezekre felhasználandó óraszámot nem szabják meg. Nincs megállapítva az sem, hogy az egyes gazdasági ágak közül melyikben mily mértékben kell a növendékeket kiképezni; mert azt talán nem gondolta senki sem, hogy heti 2 órai elméleti és egy-két délutáni gyakorlati tanításban a növendékeket a gazdaság összes ágaiban járatos kész földművéssé, kertészszé, méhészszé stb.-vé lehet kiképezni. Nincs egyszóval utasítás a tananyag feldolgozására vonatkozólag.

Másik oka a tanítás sikertelenségének abban volt, hogy alig egy-két képzőnek volt az oktatás szükségleteinek megfelelően berendezett gazdasági telepe, lett légyen az kert, szőlő, méhes vagy gazdaság. — Ha volt is ilyenmű területe, az vagy oly messze esett az iskolától, hogy a tanításnál csak ritkán volt felhasználható, vagy valamely helyi érdeknek megfelelően volt berendezve, a legtöbb esetben diszül szolgált az iskolának, vagy egyoldalulag a jövedelmezőség, házi szükségletek, stb. szempontjából használtatott. Egy ily telepen azután egy gyakorlatias, de igen sokszor nagyon csekély műveltségű kerti munkás, kit rendszeren a kertész névvel tiszteltek meg, végezte saját legjobb belátása szerint a növendékek gyakorlati oktatását, a mely legtöbb esetben, néhány kézfogás megmutatásában, de nem a növendékek által való gyakoroltatásában és a durvább kerti munkáknak (pl. ásás vagy úttisztogatás) a növendékek által robotban való végeztetésében állott. Ritkán és kevés intézetnél van jelen a tanár a gyakorlati foglalkoztatásoknál, mert ezt nem is számítják neki rendes óraszámába, hanem csupán a kertészek magyaráznak vadabbnál vadabb dolgokat a növendékeknek és ők érvényesítik nevelő hatásukat, a minek a fegyelmetlenségben mutatkozó eredményeit azután tessék a tanároknak helyrehozni.

Végül nem kis mértékben járult hozzá a tanítás eredménytelen-

ségéhez azon általam már említett körülmény, hogy a gazdaságtan a tanítóképzőkben csak olyan megtűrt szükséges rossz volt; tanítása kézről-kézre járt és csak igen kevés helyen jutott szakképzett, a szegény elhagyottat gondozni akaró tanár kezébe.

A közoktatási kormány 1894-ben tehát újabb intézkedésekkel igyekezett a tanítóképzők gazdasági szakoktatásán lendíteni. A földművelésügyi miniszter hozzájárulásával jutalmakat tűzött ki a gazdaságtanban legtöbb előhaladást tanúsított növendékek részére. Lehetővé tette, hogy a földművelésügyi minisztertől kinevezett gazdasági szaktanárok által taníttassék a tanítóképzőben a gazdaságtan. Különös figyelemben részesülnek a tanítóképesítők alkalmával a gazdaságtanból készített írásbeli dolgozatok,⁵ melyeket a miniszteriumhoz mind fel kell terjeszteni. Póttanfolyamok rendezettek a tanítóképző tanárok részére, stb.

Ez intézkedések azonban, míg egy részről a bajokat teljesen meg nem szüntették, másrészt, miután a tanítás célja és anyaga még most sincs pontosan körvonalozva, a tanítóképző intézeti tanárok körében a legellentétebb nézetek okozói lettek.

Egy része, a lelkesebb, felbuzdult az új eszméken. Kész gazdát akar a tanítóban látni. A tanítóképző növendéket mindég a gazdálkodással akarná foglalkoztatni. Mintagazdaság, kert, szőlő kell a tanítóképzőhöz, hangoztatják ezek. Így szüntetheti majd meg a tanító az iskolát felhasználva, a socialismust, a szegénységet.

A másik rész veszedelmet lát abban, hogy egy tárgyat az intéző körök nagyobb támogatásban részesítenek, mint a mennyiben eddig része volt; félnek a túltengéstől és tartva az egyoldalúság káros következményeitől, a gazdaságtant mint veszedelmes és fölösleges dolgot, kivül szeretnék látni a tanítóképzők kapuin.

Egyik nézet megvalósítása sem lehet, nézetem szerint, a tanítóképzők célja. — *A tanítóképző rendeltetése, véleményem szerint az, hogy egy sok mindenféle ismeret elemeiben jártas, de legelső sorban tanítani tudó egyént képezzen, ki azonban mindezeken mellett kell, hogy gazdasági ismeretekkel is bírjon.* — Kell, mert ismernie kell azon foglalkozás elemi szabályait, mely foglalkozás után az ország lakosainak legnagyobb része él; tájékozottnak kell lennie azon gondolatkörben, melyben a vele leggyakrabban érintkező falusi földművesek mozognak. Szükséges, hogy járatos legyen a gazdasági ismeretekben a tanító, hogy az általa tanítandó gyermekek ismeretköréhez fűzhesse a tanítandó anyagot. Kell, hogy a tanító a természettudományokban szerzett ismereteinek gyakorlati alkalmazásával tisztában legyen; illetőleg a természettudományokat a gyakorlati, így tehát a gazdálkodásban való alkalmazásokban is ismertethesse. Elméletben elsajátított természettudományi ismeretei, ha a gazdaságtannal is a kellő mértékben és módon

foglalkozik, az általa napról-napra észlelt jelenségek magyarázatát szolgálják, ezen jelenségekhez hozzá fűzve, emlékezetében mintegy megrögzítettnek. — Előnyös, ha az életben, az iskolai elfoglaltságon kívül fennmaradt szabad idejében (pedig a mostani falusi iskoláztatás mellett jut ebből bőven) egészséges, nemes foglalkozást, a minő pl. a kertészkedés, haszonnal űzhet és erre, szerzett élettapasztalataival gazdagítva, a tanítóképzőben nyert ismereteit felhasználja.

Nem lehet tehát, nézetem szerint, a gazdaságtani szakoktatásnak a tanítóképzésben csekély szerepet tulajdonítani, annál kevésbé azt teljesen elejteni.

Az előbb említett szükségletek kielégítése azonban nem követeli azt, hogy a tanító oly és annyi gazdasági szakismeret birtokában legyen, mint a milyen és a mennyi ismeret ahhoz kell, hogy valaki az összes gazdasági szakismereteknek tanítója is lehessen.

A ki valamely tárgy tanításával foglalkozik, a tárgy anyaga felett kellő áttekintéssel és a részleteknek kellő ismeretével kell, hogy bírjon. A gazdasági szakismeretek pedig ma már oly terjedelmesek, hogy igen sok elméleti és még több gyakorlati ismeretre van szüksége annak, ki e tárgy szaktanítója akar lenni. Nem valószínű tehát, hogy a tanítóképző intézetekben a tulajdonképeni tanítóképzés mellett gazdasági szakképzettséget is lehessen nyújtani a növendékeknek oly mértékben, hogy ők, mint gazdasági szaktanítók jó eredménnyel működhessenek. — Nem lehet a tanítóképző intézetekben az ezek részére megszabott tananyag részletes feldolgozásán kívül a növendékeket, a tanítóképzés harmoniájának veszélyeztetése nélkül, a gazdasági szakismeretekben is annyira kiképezni, hogy ők a gazdálkodás minden ágában jártasak legyenek.

Mérsékelni kell tehát a követelményeket, ne kívánjuk a tanítótól, hogy ő kész, okszerű gazda legyen, hanem elégedjünk meg avval, ha a mezőgazdasági szakismeretekben annyira tájékozott, hogy önképzés útján elméletileg és gyakorlatilag is tovább képezhesse magát, de megkövetelhető az, hogy a kertészet minden ágában és az ugynevezett gazdasági mellékfoglalkozásokban annyi jártasságot szerezzen, hogy ezen gazdasági ágakat haszonnal űzni és az iskolás gyermekeket ezeknek elemeibe bevezetni képes legyen.

Elfoglaltatása, anyagi helyzete úgy sem engedik meg a tanítónak, hogy mezőgazdasággal foglalkozzék; e foglalkozás elvonná az iskolától, és nagyobb tőkebefektetést követel. Míg ellenben a kertészkedés nemes, üdítő, egészséges foglalkozás, mely a tanítói kötelességek lelkiismeretes teljesítése mellett is űzhető, mely nem kíván nagy üzleti tőkéket és a tanítók mai anyagi helyzete mellett nem kis mértékben fog hozzájárulhatni a megélhetési gondok könnyebb elviseléséhez.

Hogy azonban tanítóinkat a gazdasági szakismeretekben ennyire

kiképezhessük a tanítóképző intézetekben. Szükséges, hogy mindazon hiányok, melyek a tanítóképzői gazdasági szakoktatás eredménytelenségének okai voltak és nagy részben most is azok, megszüntetessenek.

Első sorban részletes tantervben irassék körül határozottan a tanítás által elérendő cél, feldolgozandó tanítási anyag és jelöltesség meg az ezen tárgyra fordítandó óraszám. E kívánságoknak az országos közoktatási tanács által kidolgozott és tudtommal a közoktatási miniszter által el is fogadott tanterv megfelel. A tantervvel azonban egyidejűleg részletes utasítások is adattassanak ki, melyekben a tananyag feldolgozásának módja szabatosan körvonaloztassék. E munkálatok tudomásom szerint most vannak folyamatban.

Másod sorban rendeztessék be minden tanítóképző intézet mellett, az iskolai helyiségek közvetlen közelében egy a gyakorlati oktatás szükségleteire felhasználandó kertterület, mely aztán a tanítóképző növendékeinek gyakorló helyül szolgáljon a szó szoros értelmében úgy, hogy az összes, e területen előforduló munkálatok általok végeztessenek. — Előnyös lesz, ha a tanítóképzőnek kis gazdasága is van, de ez csak arra szolgáljon, hogy benne a növendékek szemlélet útján az egyes gazdasági munkákról, melyeket különben alkalmilag másutt is szemléltethetünk, fogalmat szerezzenek maguknak. E gazdaságok berendezésénél azonban óvakodni kell a túlságos mintaszerűségtől, mert ez nagyon sok esetben a fényezésbe megy át, a minék bemutatása pedig éppen nem kívánatos. Egyszerű kis parasztgazdaság legyen az; az olcsóság és gyakorlatiaság elveinek megfelelően berendezve. — Feltétlenül szükséges azonban még hogy minden tanítóképzőben egy jól felszerelt méhes is rendeztessék be.

Végül, nem is említve azt, hogy jó tankönyvek is kellenének, csupán a szaktanárok alkalmazásának kérdése volna megoldandó. Kétségtelen, hogy a tanítóképzői gazdasági oktatást sikerrel csupán szakképzett tanárok végezhetik és ezeket kellene megbizni a gyakorlati oktatással is. Nem látszik azonban előnyösnek a mostani megoldása e kérdésnek, midőn a tanítóképző intézetekhez a földművelési miniszter nevez ki szaktanárokat, kik ez alkalmazásuk alatt is az ő fennhatósága alá tartozó szakközégek maradnak. Ez, ha az illető helyeken talán eddig nem is zavarta a tanítóképző intézetek tanártestületében feltétlenül megkívánható öszhangot, csak az alkalmazott gazdasági szaktanárok és az illető tanítóképző tanárainak személyes tulajdonságainak, de semmi esetre sem az elvnek következménye. Ha egy intézetnél nem működhetnek is egy-és ugyanolyan képzettséggel bíró tanárok, a tanítás érdekei megkövetelik, hogy az alkalmazottak egy és ugyanazon főhatóság alkalmazottjai legyenek.

Ily eszközökkel azután nagyon valószínű, hogy a tanítóképzők gazdasági szakoktatása eredményes lesz.

A mi a polgári iskolákban való gazdasági szakoktatást illeti, arról keveset mondhatunk. A polgáriskolák mind jobban és jobban törekednek arra, hogy általános műveltséget nyújtó középiskolákká alakuljanak át. Szervezetük nem felel meg a szakiskolák jellegének, és ha itt-ott valamely irányú szakoktatással foglalkoznak is, az csak helyi viszonyok hatásának eredménye. Nézetem szerint nem is szükséges, hogy a polgáriskolákban a gazdaságtan, mint szaktárgy taníthassék. Legyen a polgáriskola alsóbb fokú, általános műveltséget nyújtó középiskola, melyben azonban az egyes tudományágak a gyakorlati élet szempontjából tanításának. Így azután, midőn a természettudományokat egyrészt az iparban való alkalmazásuk szempontjából fogják tanítani; másrészt mellőzve a a természetrajzi tanításban a descriptiv eljárásokat, az állatokat, a növényeket és az ásványokat és kőzeteket úgy fogják a gyermekekkel megismertetni, a mint azok az ember termelő tevékenységének előmozdítói vagy hátráltatói lesznek s így fog a polgáriskolai növendék is oly általános gazdasági szakismeretek birtokába jutni, a milyenek egy agricultur államban az általános műveltséghez megkívántatnak.

A gazdasági felső népiskolák életképtelenségének világos bizonyítéka az, hogy ma már tudtommal csak három áll fenn és ezek is, a mint azt a kiadott értesítőkből látni lehet, oly gyermekeket képeznek, kik onnan kilépve napdíjasok, irodatisztek, tanítójelöltek, kereskedők stbiek lesznek, de gazdát csak elvétve találhatunk köztük. Ugy látszik, széles alapokon történik ez iskolában az elméleti képzés a gazdasági ismeretekben és ez az oka annak, hogy ez iskolák növendékei a gyakorlati gazdálkodást, mint képzettségi fokuknak már meg nem felelő foglalkozást megvetik és inkább úri foglalkozást keresnek az irodák tettelkelten élő légkörében. Különbö a felső népiskolák tantervében érvényre juttatott elméleti szakoktatás nem is fog eredménynyel járhatni 12—15 éves gyermekeknél, kik a megtanult tananyag tökéletes megemésztésére nem is képesek, kiknek játszi gondolkodásuk komoly üzleti dolgokkal való alapos foglalkozásra nem is való. Alakítsák át ez iskolákat kertésziskolákká vagy szervezzenek belőlük gazdasági szakiskolákat, melyekben azután 17—20 éves ifjakat értelmes gazdákká kiképezhetnek.

A gazdasági irányú ismétlő iskolák felállítása, szervezése és berendezése tárgyában tett kormányintézkedések sikerre vezethetnek, ha a gazdasági foglalkozásokban felnőtt ismétlő iskola-köteleseket, általuk már ismert gazdasági munkáknak okszerűbb végrehajtására fogják csak megtanítani akarni, ezt azonban, azt hiszem, nehéz lesz elérni, hogy az itt tanított gyermekek az iskola elhagyása után a paraszt-gazdaságok okszerű berendezésére és kezelésére képesek legyenek. Ezt csak a felnőtteknek megfelelő oktatása által lehet majd elérni. A legtöbb eredményt az ismétlő-iskolákban valószínűleg szintén csak a kertészet, szőlőművelés

és a gazdasági mellékfoglalkozások gyakorlati és csekély mértékű elméleti tanítása által fogják elérni. Egy kis terjedelmű kert, egy kicsiny méhes kezelését gyermekésszel is áttekintheti a tanuló. Az ezekben előforduló munkákat gyakorlatilag is megtanulhatja a gyermek, mert megvan a kellő physikai ereje is hozzá, de hogy a mezei gazdálkodás minden ágazatában jártas legyen, hogy az azokban előforduló munkákat gyakorolja, ahhoz sem szellemi, sem testi ereje nincsen.

Annál kevésbé lesz erre alkalmas a mindennapos iskola tanulója. Az olvasás, írás és számolás, néhány földrajzi és történelmi ismeretre való oktatás is már nagyon lefoglalja a tanító munkáját. És ha a mellett az embert közelről érdeklő némely természeti tüneményt is megmagyarázunk és a gyermeket és emberre nézve közvetlenül hasznos vagy káros állatokkal, növényekkel és ásványokkal megismertetjük, őt ezek életének, hasznos vagy káros voltuknak, felhasználásuknak megfigyelésére reá vezetjük, akkor, nézetem szerint, az elemi népiskola megtette mindazt, a mit észszerűen várni lehet tőle.

A mezőgazdasági szakismereteknek terjesztésére, nézetem szerint, tehát nem lehet kizárólag csak a népoktatási intézeteket felhasználni. Kell még más tényezőkről is gondoskodni, melyek különösen az okszerű mezőgazdaság és állattenyésztés hasznos voltát a néppel megismertessék, melyek a bizalmatlan, conservatív földmívest földjének, tőkéjének és munkájának jövedelmezőbb kihasználására reábirják. E tényező első sorban a példaadás lesz. Egyszerűen berendezett, az okszerűség és jövedelmezőség szempontjaiból kezelt parasztgazdaságok, a milyeneknek felállítása és segélyezése a kormány részéről már meg is indult; a gazdaságokat kezelő értelmes egyének által tartandó néhány Nádudvari uramszerű vasárnapi beszélgetés a gazdálkodó földművesekkel, bizonyára a legtöbb eredményre fognak vezetni. A földműves saját szemeivel győződhetik meg valamely eljárás hasznos voltáról; egyszerű, általa megérthető, szavakban hallja egyik másik gazdasági elvnek, kormányintézkedésnek stb.-nek megmagyarázását; ismeri az embert, ki őtet ezekre oktatja; sokszor kételkedéseiben rögtön jóindulatu és okos felvilágosításokat kap; hinni fog és követi a példát, a nyert utasításokat.

Ezen feladatok teljesítésére azonban, szükséges, hogy a nép előtt hitellel bíró szakképzett egyén kezelje a fennebb említett mintagazdaságot. Hogy a nép vezetői közül ki legyen ez, azt a helyi viszonyok legjobban fogják megállapíthatni.

Ha van a községben gazdasági irányú ismétlő-iskola, akkor az annál alkalmazott gazdasági szaktanító, ha a mindennapi iskolában csekély mértékű elfoglaltsága van, lesz a leghivatottabb e feladat teljesítésére. Más tanító azonban, azt hiszem, e rendeltetésnek nem igen

fog megfelelni, azon okoknál fogva, miket már fennebb felsorolni alkalmam volt.

Miután azonban ily mintagazdaságok létesítése valószínűleg sokkal nagyobb mértékben fog szükségessé válni, mint a mily mértékben gazdasági ismétlő iskolák felállíthatók lesznek, a gazdaságok kezelésére és a felnőttek gazdasági irányú oktatására a nép vezetői közül vagy a lelkészt, vagy a jegyzőt kell felhasználni.

A jegyző elfoglaltsága, és képzettsége kevés helyen fogja lehetővé tenni azt; hogy ő e feladatok teljesítésére vállalkozzék. Másként áll azonban a dolog a lelkészekkel. Ezeknek foglalkozása megengedi, de a legtöbb helyen így is van, hogy gazdálkodással foglalkozzanak. A lelkészhez a nép nemcsak lelki vigasz elnyerése végett, hanem rendszerint minden ügyes-bajos anyagi ügyeivel is fordul tanácsért és útbaigazításért és ezen tanácskéreseiben a legnagyobb bizalom vezérli. A lelkész anyagi helyzete oly szerény megélhetést biztosít részére, hogy a gazdálkodásban kifejtett munkásságával kénytelen magán segíteni. Sok helyen jövedelmeinek legnagyobb részét a parochia tulajdonát képező földbirtok haszonélvezete képezi. Miért ne lehetne tehát ő a gazdasági ismeretek terjesztésének egyik hathatós tényezője? Gondoskodjanak az egyházi hatóság és a kormány arról, hogy lelkészek már theologiai tanulmányaik közben, különösen a mezői gazdaságban kellően kiképezteszenek. Segélyezteszenek a szegényebb egyházak azzal, hogy akár a congrua-rendezés alkalmával, akár államsegítség alakjában, a lelkészek haszonélvezetére rendelt kis birtokok kellően felszereltessenek vagy, ha ily birtok nincsen, az a parochia részére megvásároltassék; adassék némi tiszteletdíj a lelkészeknek a reá bizandó csekély munka teljesítéséért és én azt hiszem, a nép gazdasága igen gyorsan fellendül.

Ily módon lehet nézetem szerint a gazdasági szakismereteket kellően terjeszteni. Hogy az mennyire sürgős és fontos, azt eléggé igazolják a kormánynak ez ügyben mondhatni nap-nap után tett intézkedései.

Én, mint e téren az ügynek egyik szerény munkása, ime ezen néhány körvonalban kívántam a gazdasági szakismeretek terjesztési módjainak történetét és azoknak jelenlegi helyzetét ismertetni. Ha némely helyen közben-közben elragadt a hév, mentsen ki engem az a szeretet, melylyel e, hazánk közgazdasági érdekeit oly nagy mértékben előmozdító ügygyel foglalkozom.

Adja Isten, hogy mihamarább következzenek be az az idő, hogy a gazdasági ismeretek terjesztésének helyes módját eltalálva, a földmivészeknek az által anyagi jóllétét és ezzel erkölcsi és szellemi színvonalát emeljük.

SNAŠEL FERENCZ.